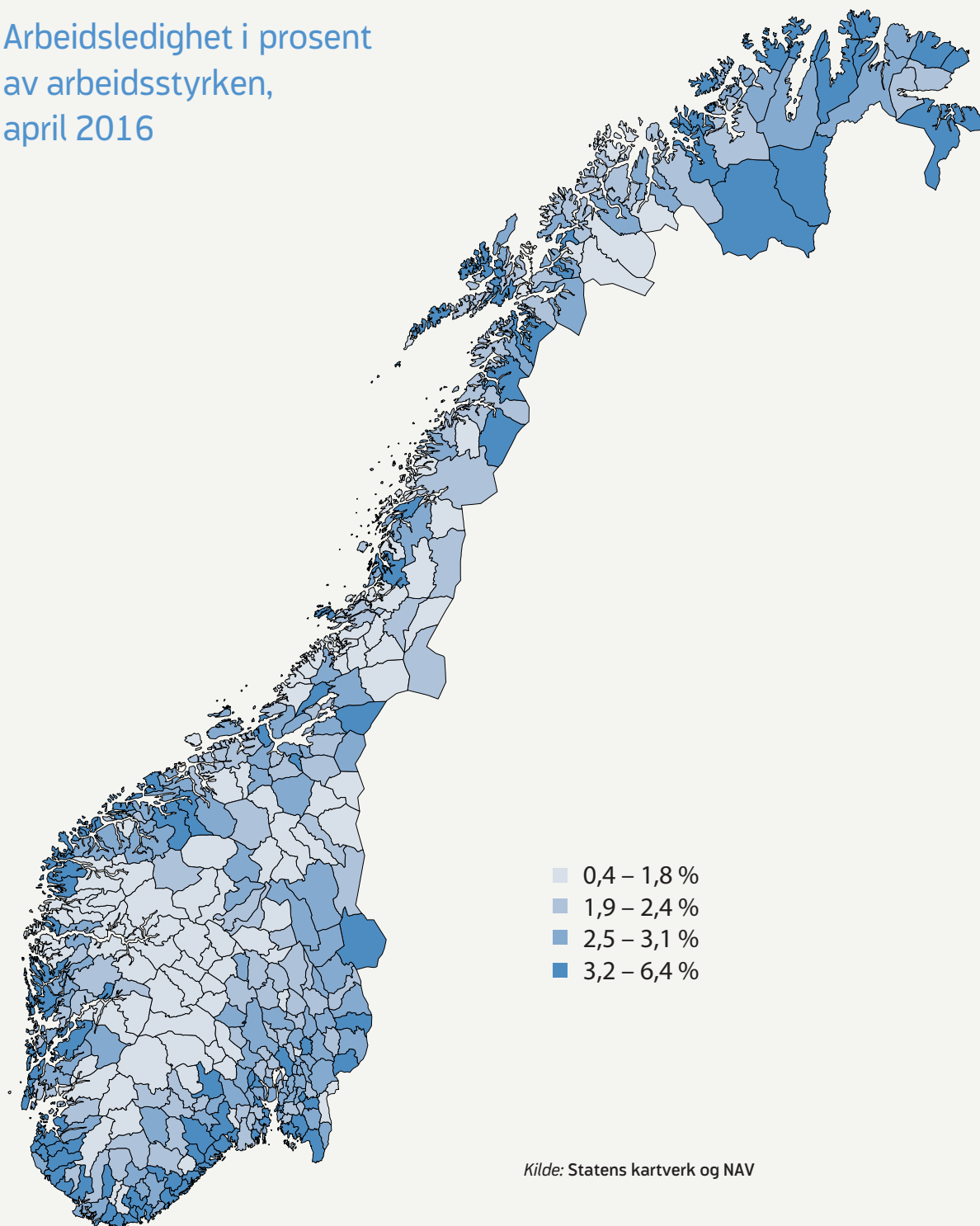

Innhold

Utviklingen på arbeidsmarkedet	3
Arbeidssøkere i Stavangerregionen	19
Hvor lenge er folk arbeidsledige?	29
Utbetalinger fra NAV til personer bosatt i utlandet	49
Arbeidsavklaringspenger – utviklingen i hvem som kommer inn	63
Fra arbeidsavklaringspenger til arbeid	77
Supplerende stønad – utviklingen i ordningen	93
Forventa pensjoneringsalder og yrkesaktivitet	105
<i>Begreper og definisjoner</i>	117

Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken, april 2016

UTVIKLINGEN PÅ ARBEIDSMARKEDET¹

NAVs arbeidsmarkedsprognose

Sammendrag

Nedgangskonjunktoren i norsk økonomi har ført til svak vekst i sysselsettingen og høy ledighet. Antall registrerte helt ledige hos NAV økte med i gjennomsnitt 800 per måned i perioden fra og med januar 2015 fram til og med januar i år. Etter dette har økningen stoppet opp, og i april fikk vi et fall i ledigheten. Det er imidlertid store geografiske og yrkesmessige forskjeller i utviklingen på arbeidsmarkedet. Bruttoledigheten, som er summen av registrerte helt ledige og arbeidssøkere på tiltak, har økt mest det siste året i yrkesgrupper der mange er knyttet til oljenæringen. Økningen er størst innen ingeniør- og ikt-fag, men også blant meglere og konsulenter og innen industriarbeid har det vært en betydelig økning i bruttoledigheten. Oljefylket Rogaland er sterkest rammet av nedgangskonjunktoren. Bruttoledigheten i Rogaland økte kraftig gjennom 2015 og inn i 2016, men stoppet opp fra februar i år. I andre fylker med mange sysselsatte i oljerelatert virksomhet fortsetter bruttoledigheten å vokse.

Oljeprisen nådde et bunnivå på under 30 dollar per fat i januar i år, og har deretter viset en svak økning. Vi venter at den svake veksten i oljeprisen vil holde fram i år og til neste år. Vi legger til grunn at oljeinvesteringene vil fortsette å falle i år og til neste år, men gradvis saktere. Svak økning i oljeprisen vil gi en litt sterkere krone. Dette, sammen med dårligere utsikter for vekst blant våre viktigste handelspartnere enn tidligere antatt, vil føre til litt lavere vekst i investeringer og produksjon i industrien enn vi antok i vår forrige prognose. Lav rente og boligprisvekst vil imidlertid gi positive vekstimpulser til norsk økonomi.

Vi venter at nedgangskonjunktoren vi er inne i vil fortsette utover i 2016. For 2017 venter vi at veksten igjen vil ta seg opp. Vi anslår at antallet registrerte helt ledige vil øke fra et gjennomsnitt på 80 600 i 2015 til 88 000 i gjennomsnitt for 2016. Økt vekst i 2017 vil føre til en nedgang i ledigheten. Fordi vi går inn i 2017 med en ledighet på anslagsvis 92 000 sesongjustert, vil gjennomsnittlig antall helt ledige bli noe høyere i 2017 enn i 2016. Vi anslår at antall registrerte helt ledige i 2017 vil bli 90 000.

¹ NAVs prognoser er utarbeidet av prognosegruppen i Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Utviklingen på arbeidsmarkedet

Svak vekst i sysselsettingen

Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) var sysselsettingsveksten svak gjennom 2015. Fra fjerde kvartal 2014 til fjerde kvartal 2015 ble det 5 000 flere sysselsatte, mens tilsvarende vekst gjennom 2014 var på 26 000 personer (figur 1). I første kvartal i år var det igjen en svak vekst, med 4 000 flere sysselsatte. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike næringer. Fallende oljepris og oljeinvesteringer har ført til lavere aktivitet og fall i sysselsettingen i de oljerelaterte næringene (figur 2). Innen utvinning av råolje og naturgass falt sysselsettingen også i 2014, men fallet forsterket seg gjennom 2015. I første kvartal 2016 var det 8 300 færre sysselsatte i denne næringen enn ved starten av 2014. Lavere oljeinvesteringer har også ført til lavere sysselsetting i industrien. I første kvartal 2016 var det 237 100 sysselsatte i industrien, en nedgang på 13 800 personer fra første kvartal 2014. Nesten hele denne nedgangen kom innen produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner, samt verftsindustri og annen transportmiddelindustri. Begge disse leverer mye til oljevirkosomhet. Andre deler av industrien, som næringsmiddelindustri og produksjon av kjemiske råvarer har hatt en liten økning i sysselsettingen i samme periode. Innen flere næringer som ikke er oljerelatert, steg sysselsettingen. Dette gjelder blant annet store næringer som bygg og anlegg og helse- og sosialtjenester, samt overnattings- og serveringsvirksomhet. Sistnevnte næring har blant annet nytt godt av den svake kronekursen, som både gjør det billigere for utlendinger å dra til Norge på ferie og dyrere for nordmenn å dra til utlandet slik at flere trolig ferierer i Norge.

Målt ved SSBs arbeidskraftundersøkelse² (AKU) stoppet sysselsettingsveksten opp ved årsskiftet 2014/2015, men økte igjen i første kvartal i år. Sysselsettingen har likevel økt mindre enn befolkningen, slik at andelen av befolkningen mellom 15 og 74 år

.....

² Sysselsettingen målt ved AKU inkluderer kun personer registrert bosatte i Norge, og er derfor lavere enn sysselsettingen slik den beregnes i kvartalsvis nasjonalregnskap. Sistnevnte inkluderer også midlertidig sysselsatte som ikke er registrert bosatte.

som var sysselsatt falt fra 67,7 i første kvartal 2015 til 67,4 prosent i første kvartal 2016. Det har også vært en økning i antallet undersysselsatte menn, det vil si menn som jobber deltid men som har forsøkt å få lengre arbeidstid. I første kvartal 2016 gjaldt dette 31 000 menn, 9 000 flere enn ett år tidligere. For kvinner har antallet undersysselsatte holdt seg relativt stabilt i samme periode.

Stabil yrkesdeltakelse

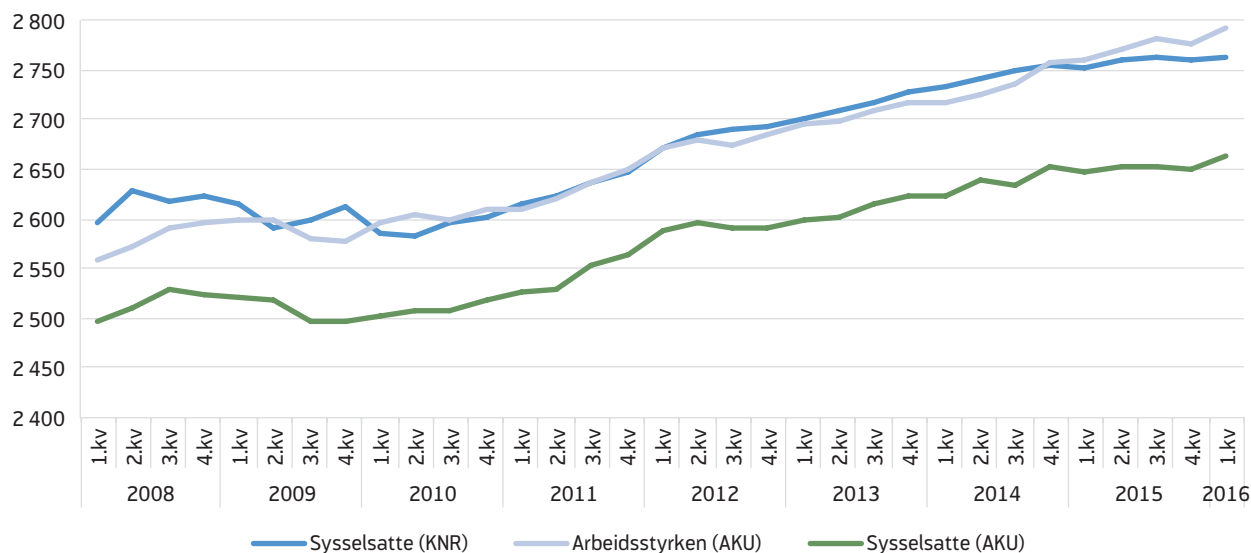
Arbeidsstyrken er summen av de sysselsatte og arbeidsledige i yrkesaktiv alder (15–74 år), og tilsvarende tilbudet av arbeidskraft. Ifølge sesongjusterte AKU-tall fortsatte antallet personer i arbeidsstyrken å øke gjennom 2015, med unntak av en liten nedgang i fjerde kvartal. I første kvartal i år kom det igjen en økning (figur 1). I gjennomsnitt var dermed yrkesdeltakelsen på 71,2 prosent av befolkningen i 2015 mot 71,0 prosent i 2014. Dette bryter mønsteret vi har sett i tidligere nedgangskonjunkturer, hvor yrkesdeltakelsen har falt. Både i perioden 1987–1993, 2002–2005 og sist under finanskrisen i 2008–2011 så vi at yrkesdeltakelsen falt.

Fra første kvartal 2015 til første kvartal 2016 økte befolkningen i yrkesaktiv alder med 42 000 personer. 10 000 av disse var utenfor arbeidsstyrken, mens arbeidsstyrken altså økte med 32 000 personer (figur 3). Over halvparten av økningen i arbeidsstyrken kom

TO MÅL PÅ ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE

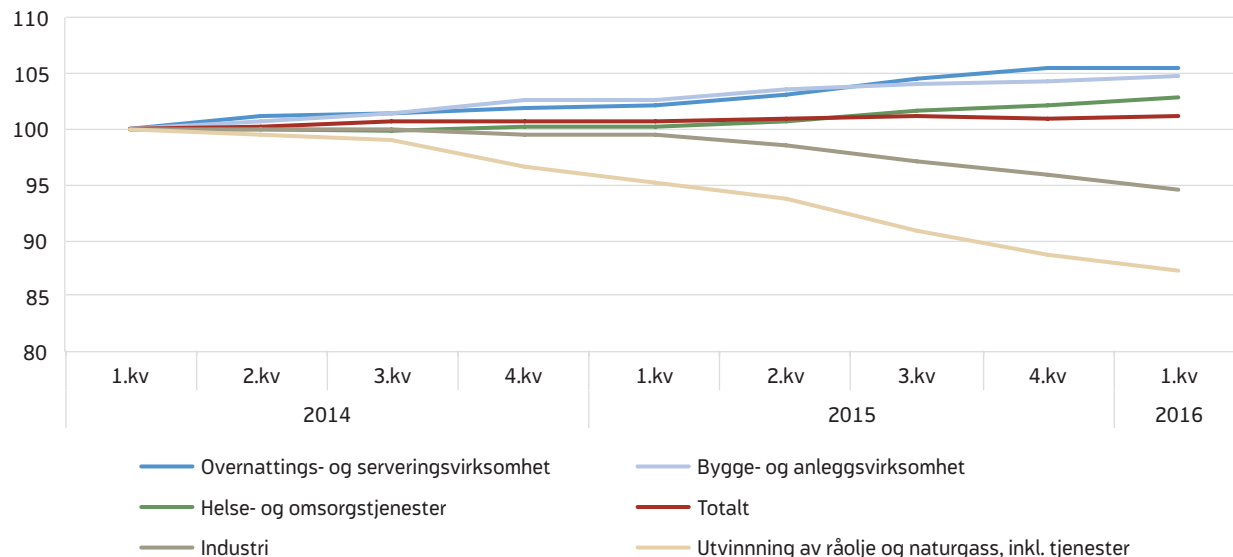
NAVs ledighetstall viser antall personer som registrerer seg som arbeidssøkere hos NAV. Statistisk sentralbyrås (SSB) arbeidskraftundersøkelse (AKU) er en utvalgsundersøkelse som kartlegger arbeidsstyrken, sysselsettingen og arbeidsledigheten. Personer uten arbeid, som ikke har rett på dagpenger eller til å delta på arbeidsmarkedstiltak, kan mangle insentiv til å registrere seg som arbeidssøker hos NAV samtidig som de svarer i AKU at de er ledige og aktivt søker arbeid. Dette er en av grunnene til avviket mellom antall registrerte ledige hos NAV og ifølge AKU. For nærmere forklaring om avviket mellom registrert ledighet og AKU-ledighet, se <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/akumnd/tilleggsinformasjon/arsaker-til-avvik-i-ledighetstallene-til-nav-og-ssb>. Se også «Begreper og definisjoner» bakerst i publikasjonen for en detaljert beskrivelse av de ulike arbeidsmarkedsvareblene.

Figur 1. Sysselsatte ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) og kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR). Arbeidsstyrken ifølge AKU. Sesongjustert. 1 000 personer

Kilde: SSB

Figur 2. Sesongjustert utvikling i sysselsettingen i utvalgte næringer. Kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR). Indeksert: 1. kvartal 2014 =100

Kilde: SSB

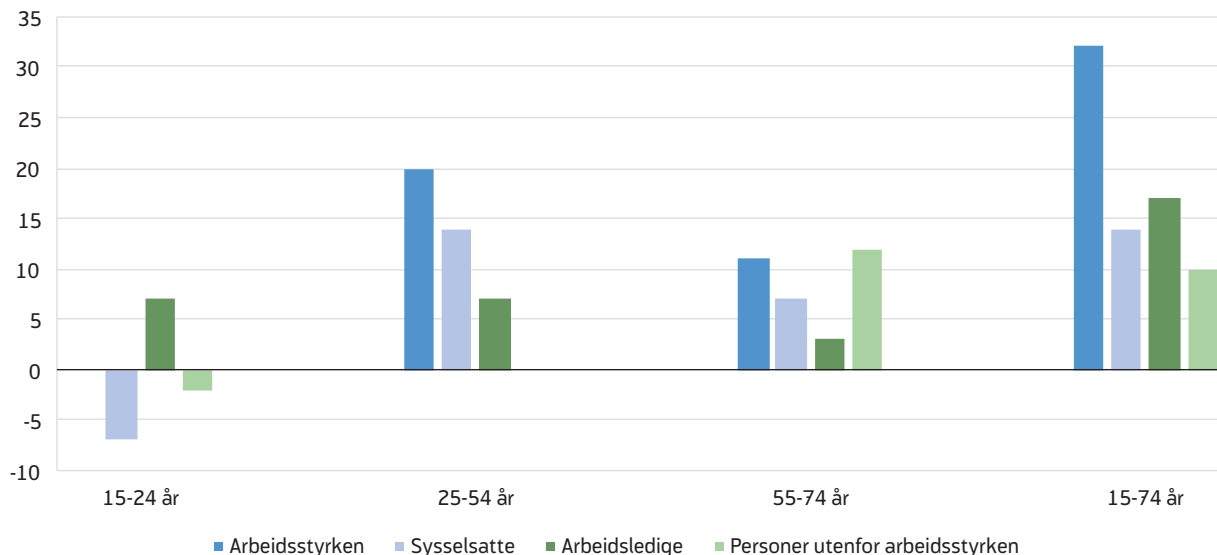
i form av flere arbeidsledige, mens sysselsettingen økte med 14 000 personer i denne perioden. Yrkesdeltakelsen var på 70,8 prosent i første kvartal 2016, uendret fra første kvartal 2015.

Økende ledighet

Arbeidsledigheten økte gjennom 2015. Målt ved AKU begynte arbeidsledigheten å øke sommeren 2014, og

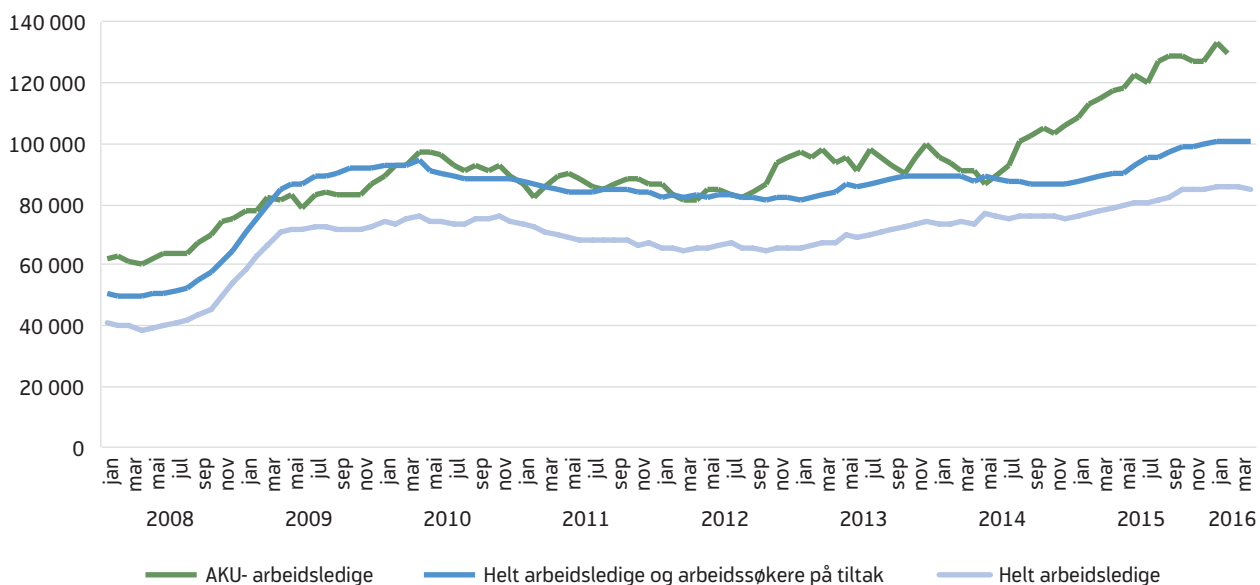
fram til høsten 2015 økte den betydelig raskere enn den registrerte ledigheten (se figur 4). Fra mai 2014 til august 2015 ble det 40 000 flere arbeidsledige ifølge sesongjusterte tall fra AKU. I samme periode økte bruttoledigheten med drøyt 6 000 personer. Bruttoledigheten er summen av de som er registrert hos NAV som helt ledige eller arbeidssøkere på tiltak. Ifølge AKU ble det med andre ord målt større økning i

Figur 3. Endringer i befolkningen i yrkesaktiv alder etter arbeidsstyrkestatus. 1 000 personer. 1. kvartal 2015 – 1. kvartal 2016

Kilde: SSB

Figur 4. Utviklingen i antallet registrerte helt ledige, summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak (bruttoledigheten) og arbeidsledige ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU). Sesongjusterte tall

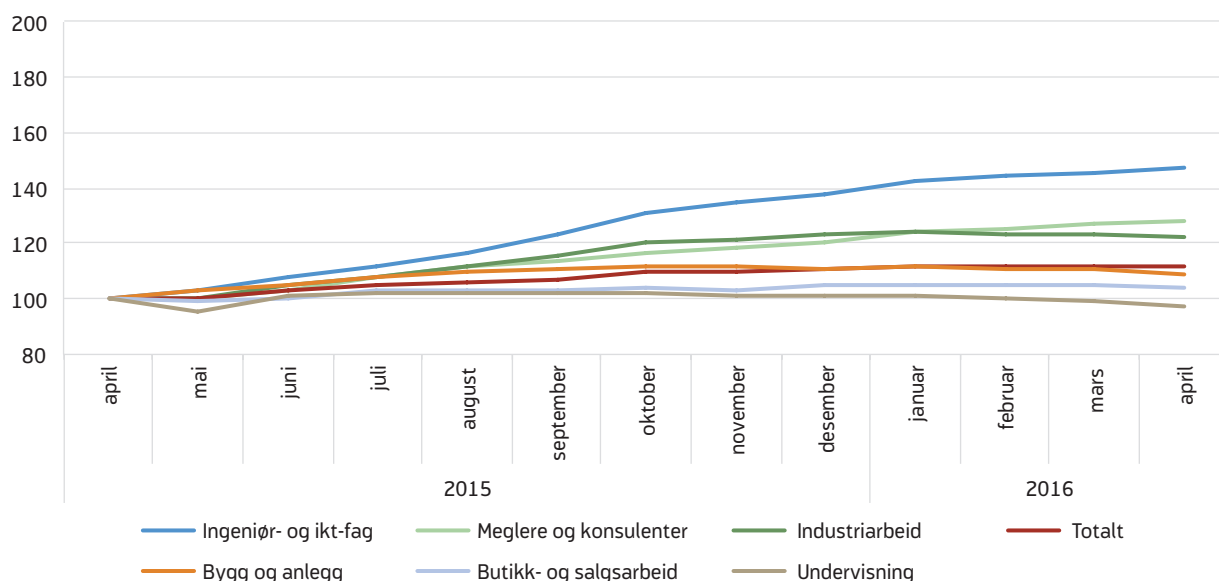

Kilde: SSB og NAV

arbeidsledigheten i denne perioden enn fra høsten 2008 til våren 2010, da vi hadde den internasjonale finanskrisen. En god del av økningen i 2014 og 2015 skyldes imidlertid at yrkesdeltakelsen økte fra juli

2014 til august 2015. Økningen i yrkesdeltakelsen i denne perioden skyldes ikke demografiske endringer. De bidro derimot til å dra ned yrkesdeltakelsen. Dermed står vi igjen med det vi kan kalle konjunkturelle

Figur 5. Utviklingen i summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak (bruttoledigheten) i ulike yrkesgrupper. Sesongjustert. Indeksert: April 2015 =100

Kilde: NAV

forhold, som normalt skal dra ned yrkesdeltakelsen i en nedgangskonjunktur som vi har nå. Hadde yrkesdeltakelsen i august 2015 vært uendret fra mai året før, ville dette gitt om lag 15 000 færre arbeidsledige med samme sysselsetningsutvikling som vi har hatt i denne perioden. Hadde vi som i tidligere nedgangskonjunkturer sett at flere trakk seg ut av arbeidsstyrken slik at yrkesdeltakelsen falt, ville økningen i ledigheten blitt ytterligere redusert.

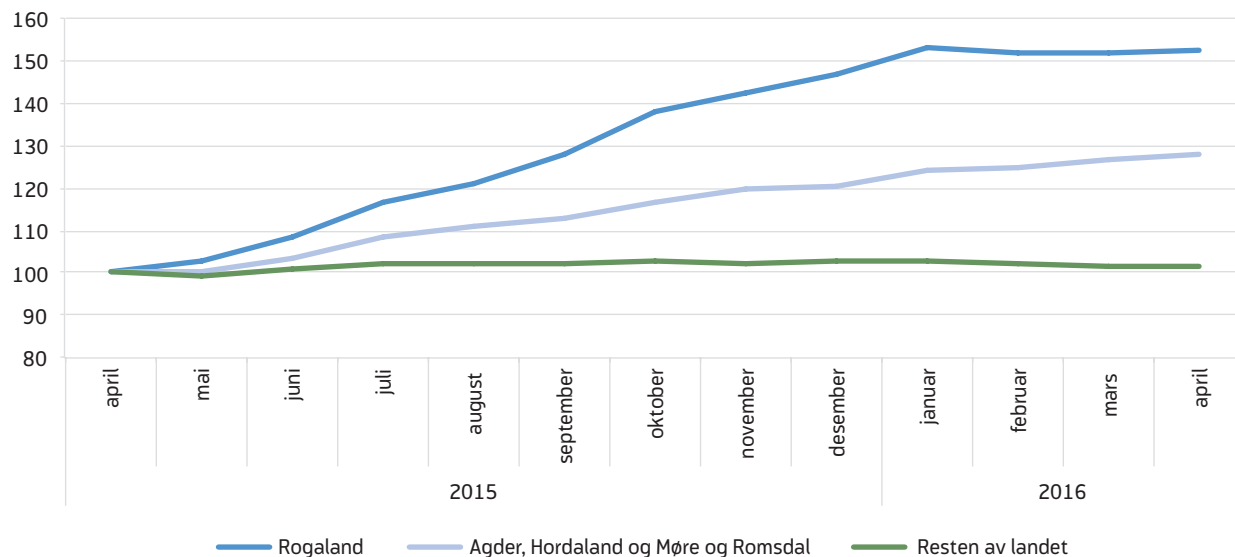
Etter august 2015 har arbeidsledigheten målt ved AKU stabilisert seg. I februar var det 130 000 arbeidsledige målt ved sesongjusterte AKU-tall, som gir en ledighet på 4,6 prosent.

Antall registrerte helt ledige hos NAV økte jevnt gjennom 2015 og fram til og med januar i år. I perioden januar 2015 til og med januar 2016 økte antallet helt ledige med om lag 800 personer i gjennomsnitt per måned. Etter dette har imidlertid økningen stoppet opp, og i april falt antallet helt ledige når vi justerer for normale sesongvariasjoner. Mye av fallet skyldes økt tiltaksnivå, men også bruttoledigheten falt noe i april og var om lag 400 lavere enn ved utgangen av januar. Dette er en bedre utvikling enn vi la til grunn i vår forrige prognose.

Ved utgangen av april var 85 500 personer registrert som helt ledige, noe som tilsvarer 3,1 prosent av arbeidsstyrken. Inkluderer vi arbeidssøkere på tiltak var 104 500 personer registrert, slik at bruttoledigheten var på 3,8 prosent.

Bruttoledigheten har økt mest i yrkesgrupper knyttet til oljeindustrien (figur 5). Den største oppgangen har gruppen ingeniører og ikt-fag opplevd, med en vekst på 47 prosent fra april 2015 til april i år. Det er særlig ingeniører og sivilingeniører innen petroleumsfag som har hatt en økning i ledigheten. Bruttoledigheten innen ingeniør- og ikt-fag var ved utgangen av april på 3,3 prosent av arbeidsstyrken, fortsatt under gjennomsnittet på 3,8 prosent. Meglere og konsulenter, samt industriarbeidere har også hatt en betydelig økning i bruttoledigheten det siste året, noe som også henger sammen med utviklingen i oljebransjen. For disse tre yrkesgruppene har omtrent halvparten av økningen i bruttoledigheten kommet i Rogaland eller Hordaland (ikke vist i figur). Innen bygge- og anleggsyrker ser vi en mer delt utvikling. For hele landet økte bruttoledigheten for bygge- og anleggsarbeidere gjennom fjoråret, men så langt i år har den gått ned. For denne gruppen ser vi imidlertid store geografiske forskjeller i utviklingen. I Rogaland og Hordaland har bruttoledigheten økt med

Figur 6. Utviklingen i summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak (bruttoledigheten) i ulike regioner. Sesongjustert. Indeksert: April 2015 =100

Kilde: NAV

nesten 1500 personer innen bygge- og anleggsvirker det siste året, mens resten av landet har hatt en nedgang på 400 personer sammenlignet med april i fjor.

Store regionale forskjeller

Nedgangen i oljebransjen og oljerelatert industri gir store regionale forskjeller i utviklingen på arbeidsmarkedet. Dette blir ytterligere forsterket av at svak krone og lav rente bidrar til at andre deler av næringslivet går bra. Rogaland er fylket som har klart høyest andel sysselsatte innen oljerelaterte næringer. I følge en rapport fra IRIS, arbeidet rundt 40 prosent av de sysselsatte i fylket i oljenæringen eller bedrifter som leverte til oljebransjen (IRIS 2015). Dette gjør også at det er i Rogaland arbeidsledigheten har økt klart mest (figur 6). Det siste året har bruttoledigheten økt med 53 prosent i Rogaland, og i løpet av de siste to årene har bruttoledigheten mer enn doblet seg. Dette er en langt større økning enn noe annet fylke. I Rogaland ser vi også at ledigheten sprer seg til flere bransjer og har økt for alle yrkesgrupper det siste året (ikke vist figur). De siste månedene (februar-april) har imidlertid bruttoledigheten holdt seg stabil i Rogaland, justert for normale sesongvariasjoner. Det er likevel for tidlig å si at det er skjedd et skifte i Rogaland, og med fortsatt fallende oljeinvesteringer kan det være fare for at ledigheten igjen vil begynne å øke.

Vi ser også at arbeidsledigheten er på vei opp i andre fylker hvor oljebransjen sysselsetter mange. I Aust-Agder, Vest-Agder, Hordaland og Møre og Romsdal var bruttoledigheten til sammen 28 prosent høyere i april 2016 enn ett år tidligere. I resten av landet har bruttoledigheten holdt seg stabil i denne perioden, og kun økt med 1 prosent. Vi ser også at de geografiske forskjellene fortsetter i 2016. Så langt i år har bruttoledigheten økt mest i Hordaland og Møre og Romsdal, med 8 prosent, mens den har falt mest i Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag med henholdsvis 9 og 7 prosent, justert for normale sesongvariasjoner.

Utviklingen internasjonalt

Eksporten av tradisjonelle varer og tjenester utgjør nesten 30 prosent av bruttonasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge³. Omfanget av norsk eksport betyr mye for produksjonen i Norge og derfor også etterspørselen etter arbeidskraft. I 2015 gikk nesten 70 prosent av fastlandseksporten til EU og USA, målt i

.....

³ Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, tjenester knyttet til olje- og gassutvinning, rørtransport og utenrikkssjøfart.

løpende priser. Utviklingen hos våre handelspartnere er derfor viktig for utviklingen i norsk økonomi.

Noe høyere vekst i eurosonen

I første kvartal 2016 var veksten i eurosonens BNP på 0,5 prosent, som er en forbedring etter en vekst på 0,3 prosent i både tredje og fjerde kvartal 2015. Høyere BNP-vekst i første kvartal i Tyskland og Frankrike, de største økonomiene i eurosonen, bidro til dette. Forskjellen mellom ulike land i eurosonen er fortsatt stor. I første kvartal 2016 falt BNP i Hellas sammenlignet med fjerde kvartal 2015, mens veksten var høy i blant annet Spania og i flere østeuropeiske land.

Arbeidsledigheten i eurosonen har falt jevnt siden toppnivået i 2013, men er fortsatt på et høyt nivå. Ved utgangen av april var arbeidsledigheten på 10,2 prosent, ifølge sesongjusterte tall fra Eurostat. Dette er det laveste den har vært siden september 2011. Det er store forskjeller mellom landene, med ledighetsrater fortsatt høyere enn 20 prosent i både Spania og Hellas, og på 4,1 prosent i Tsjekia og 4,2 prosent i Tyskland.

Som varslet på forhånd kom Den europeiske sentralbanken (ECB) i mars med en rekke nye tiltak for å stimulere den europeiske økonomien. ECB fornyet og utvidet ordningen med langsiktige refinansieringsoperasjoner som ble lansert i 2011. Ordningen innebærer at ECB tilbyr lån med veldig lav rente til banker som låner penger til ikke-finansielle foretak for investeringsformål. Eurosonen nyter fortsatt godt av en svak euro mot dollar og en lav oljepris, men fordelene for den europeiske utenrikshandelen blir mindre enn i fjor siden oljeprisen steg og euroen styrket seg i de første månedene 2016. De nye pengepolitiske tiltakene, sammen med noe mer ekspansive offentlige budsjetter for å imøtekomme den store bølgen av flyktninger, vil trolig bidra til litt høyere økonomisk vekst de neste par årene.

Det internasjonale pengefondet (IMF) nedjusterte i april sitt anslag på veksten i eurosonen til 1,5 prosent i år og 1,6 prosent i 2017 fra 1,7 prosent begge årene i det tidligere anslaget.

Oppbremsing i USA

I USA økte BNP med 0,8 prosent målt i årlig rate i første kvartal, ifølge foreløpige sesongjusterte tall fra

Bureau of Economic Analysis. Dette er lavere enn i fjerde kvartal 2015 da veksten var på 1,4 prosent. Nedgangen skyldes blant annet lavere vekst i privat konsum og nedgang i faste investeringer, noe som gjenspeiler et kraftig fall i olje- og gassinvesteringer.

Arbeidsledigheten i USA var på 5 prosent av arbeidsstyrken i april, ifølge sesongjusterte tall fra Bureau of Labor Statistics. Ledigheten var dermed 0,4 prosentpoeng lavere enn i april 2015. Dette er den laveste arbeidsledigheten i USA siden februar 2008, altså siden før finanskrisen, og ledigheten har ligget på dette nivået siden august 2015, med unntak av januar og februar 2016, da ledigheten sank til 4,9 prosent av arbeidsstyrken. Sysselsettingen i alle næringer utenom jordbruket økte med 160 000 personer i april. Andelen av befolkningen som er sysselsatt har økt fra 59,3 prosent i april 2015 til 59,7 prosent i april 2016.

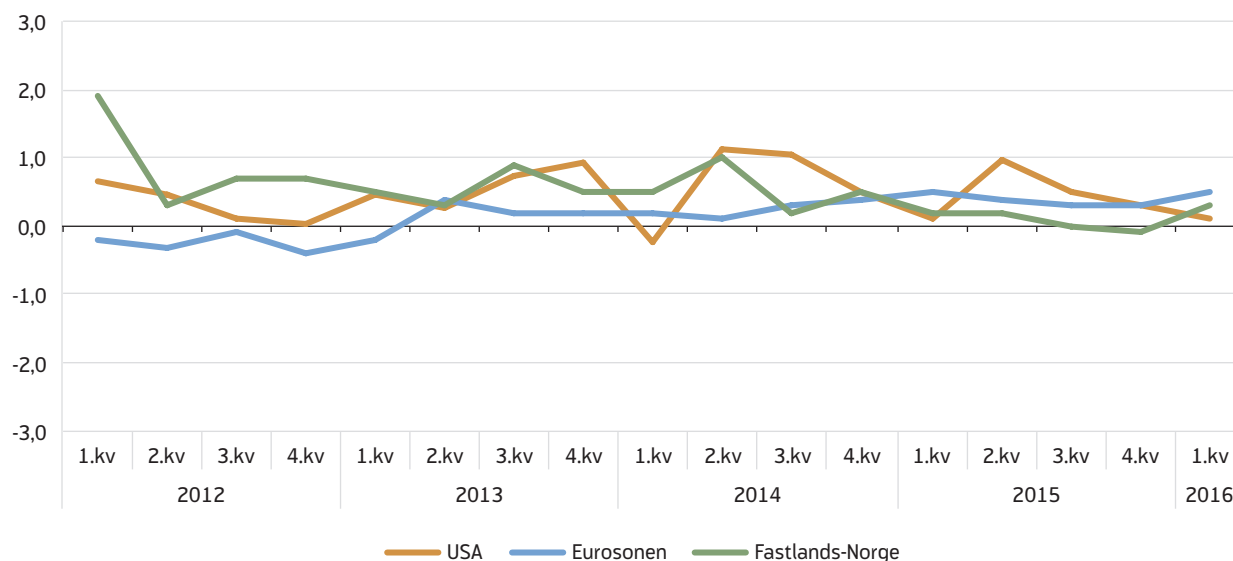
Den amerikanske sentralbanken økte renten i desember. Noen økonomer synes at det var en forhastet beslutning siden økonomien i USA viser tegn til oppbremsing. Sterk amerikansk dollar har påvirket eksporten negativt, men den innenlandske etterspørselen ser også svakere ut. Dette gjelder spesielt faste investeringer i energisektoren. IMF venter i sin siste prognose at veksten i amerikansk økonomi vil holde seg relativt moderat, på 2,4 prosent i år og 2,5 i neste år.

Den globale økonomien

Veksten i kinesisk økonomi har de siste årene blitt gradvis lavere, og dette ser ut til å fortsette. I fjor økte BNP i Kina med 6,9 prosent, mot 7,3 prosent i 2014. Boligbyggingen har falt kraftig, veksten i industrien har avtatt og valutaen har svekket seg. Samtidig har detaljhandelen og tjenestesektoren hatt god vekst.

Framover ventes det at veksten i den kinesiske økonomien vil avta. IMF anslår en vekst på 6,5 prosent i år og 6,2 prosent neste år. Kina er verdens nest største økonomi, og lavere vekst vil dempe den globale veksten og bidra til lavere råvarepriser. Den samlede globale veksten ventes å øke fra 3,1 prosent i 2015 til 3,2 prosent i 2016 og 3,5 prosent i 2017, ifølge IMF's prognose fra april. Dette anslaget innebærer en nedjustering på 0,2 prosentpoeng sammenlignet med anslaget for 2016 i januar. Det skyldes nedjustert vekst i mange land inkludert USA og Eurosonen.

Figur 7. Kvartalsvis BNP-vekst blant Norges viktigste handelspartnere. Sesongjusterte tall. Prosent

Kilde: Eurostat og SSB

Utviklingen i Norge

Nedgangskonjunktur i norsk økonomi

Norge er nå inne i en nedgangskonjunktur, drevet av redusert investeringer i petroleumsnæringen. Veksten i BNP Fastlands-Norge⁴ har vært under den beregnede trendveksten på 2,25 prosent siden tredje kvartal 2014. I 2015 var veksten 1,0 prosent, den svakeste veksten siden 2009. Nedgangskonjunktoren fortsatte i første kvartal i år, med en vekst på 0,3 prosent, tilsvarende 1,3 prosent målt i årlig rate, fra fjerde kvartal i fjor.

Lavere investeringer

De totale bruttoinvesteringene utgjør mer enn en fjerdedel av Fastlands-BNP og inkluderer både investeringer på norsk sokkel og på fastlandet. Det var ingen vekst i bruttoinvesteringene i 2014 og i 2015 var det en nedgang på 4,2 prosent. Bruttoinvesteringene falt med ytterligere 0,9 prosent i første kvartal i år. Nedgangen i bruttoinvesteringene skyldes et kraftig fall i petroleumsinvesteringene fra siste halvdel av 2013. Økte boliginvesteringer siden første kvartal 2015 har særlig bidratt til å begrense fallet i samlede investeringer (figur 8).

Fortsatt nedgang i petroleumsinvesteringene

Petroleumsinvesteringene har falt kontinuerlig siden de var på sitt høyeste nivå i tredje kvartal 2013. I gjennomsnitt for 2015 falt investeringene med 15 prosent. I første kvartal i år falt oljeinvesteringene med 6,0 prosent ifølge tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR), og de er nå på samme nivå som for fem år siden (figur 8). Oljeinvesteringenes bidrag til produksjonen i fastlandsøkonomien har dermed blitt markert mindre i denne perioden og etterspørselen rettet mot leverandørindustrien og mot tjenesteleverandører til oljesektoren har falt.

Oljeprisen har falt kraftig siden sommeren 2014. I januar i år var prisen på sitt laveste, under 30 dollar per fat. Siden da har det vært en svak stigning i oljeprisen. Selv om oljeprisen har økt svakt de siste månedene er det ingenting som tyder på en kraftig vekst i tiden framover. OPEC kom ikke fram til en avtale om å begrense oljeproduksjonen på sitt siste møte i april, og økt oljeproduksjon, særlig i Iran, bidrar til å holde prisen nede. I USA har oljelagrene økt som følge av lav oljepris. Vi legger i vår prognose til grunn en oljepris på 44 dollar fatet i gjennomsnitt for 2016 og 51 dollar i 2017. Dette er et litt høyere anslag enn i vår forrige prognose.

⁴ Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, tjenester knyttet til olje- og gassutvinning, rørtransport og utenriks sjøfart.

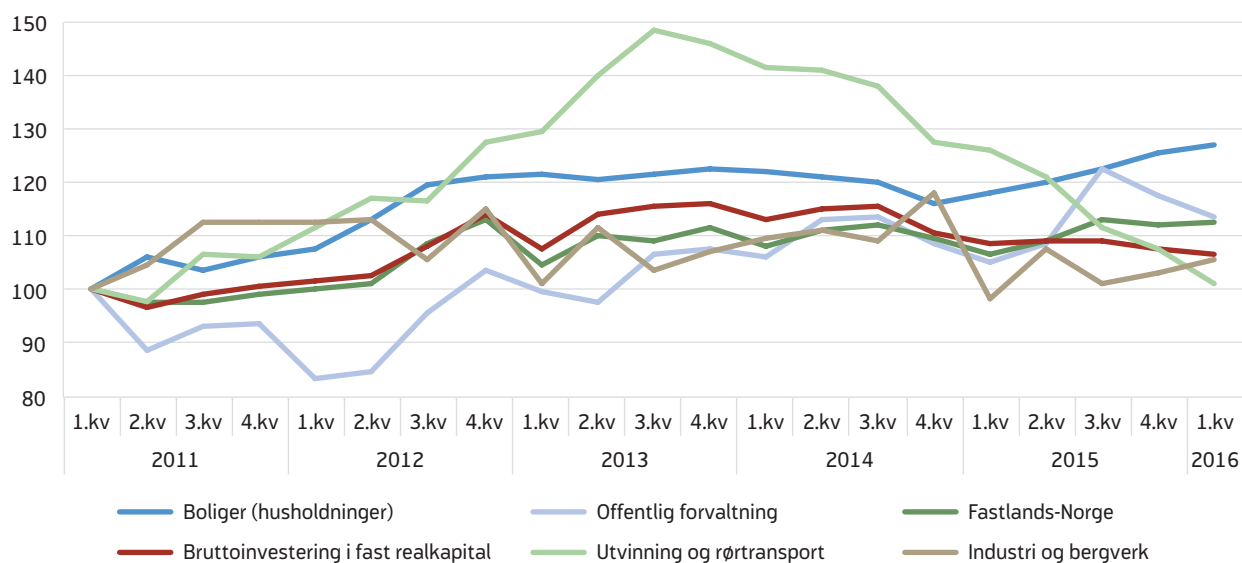
I SSBs investeringsundersøkelse fra mai har virksomhetene nedjustert anslaget for investeringene innen olje- og

Tabell 1. Utvikling i makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig vekst og sesongjustert kvartalsvis vekst. Prosent

	2014	2015	2. kv. 2015	3. kv. 2015	4. kv. 2015	1. kv. 2016
Bruttonasjonalprodukt	2,2	1,6	0,1	1,7	-1,3	1,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	2,3	1,0	0,2	0,0	-0,1	0,3
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	0,7	0,1	0,5	0,4
- Varekonsum	0,6	1,1	1,1	-0,7	-0,1	0,0
- Tjenestekonsum	2,9	3,4	0,8	0,9	0,8	0,7
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,9	0,3	0,5	0,4	0,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-4,2	0,6	0,1	-1,3	-0,9
- Utvinning og rørtransport	-2,9	-15,0	-4,0	-7,8	-3,5	-6,0
- Fastlands-Norge	1,3	0,0	2,5	3,2	-0,6	0,3
- Næringer	-0,4	-3,0	2,4	-2,3	-0,1	2,2
- Tjenester tilknyttet utvinning	-56,4	-16,2	3,8	-45,8	-17,1	-31,4
- Andre tjenester	0,5	-3,2	1,1	-1,9	1,0	2,2
- Industri og bergverk	5,5	-8,4	9,2	-5,7	1,8	2,3
- Annen vareproduksjon	-0,4	2,4	1,4	1,3	-3,6	2,9
- Boliger (husholdninger)	-1,5	1,6	1,9	2,2	2,3	1,3
- Offentlig forvaltning	7,3	3,0	3,3	12,9	-4,1	-3,2
Eksport i alt	2,2	3,4	0,8	6,0	-3,5	-1,2
- Tradisjonelle varer	2,5	4,8	1,6	0,4	0,1	-5,3
- Råolje og naturgass	1,9	3,4	0,0	9,3	-5,3	1,0
Import i alt	1,5	1,1	-0,3	-1,8	0,7	-0,4
- Tradisjonelle varer	1,0	1,9	0,6	-3,5	2,7	0,2

Kilde: SSB

Figur 8. Utviklingen i investeringene. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2011=100

Kilde: SSB

gassvirksomhet i 2016, sammenlignet med anslaget fra februar. Også det første anslaget for oljeinvesteringer i 2017 er lavt, hele 18,7 prosent lavere enn tilsvarende anslag for 2016 gitt i mai i fjor. Historiske tall viser imidlertid at første anslag på oljeinvesteringer for et år ofte er lavere enn påløpne investeringer. En noe mer positiv utvikling i oljeprisen vil bidra til at nedgangen i oljeinvesteringene etter hvert vil avta. Vi venter at nedgangen i oljeinvesteringene i år vil bli om lag som i fjor, mens vi anslår nedgangen å bli markert lavere i 2017.

Vekst i boliginvesteringene

Boliginvesteringene økte gjennom hele 2015 og veksten fortsatte inn i 2016. I første kvartal i år økte boliginvesteringene med 1,3 prosent fra forrige kvartal og var åtte prosent høyere enn i første kvartal 2015, ifølge sesongjusterte tall fra KNR. Igangsatt bruksreal til bolig økte sesongjustert med nesten 2 prosent fra fjerde kvartal 2015 til første kvartal i år. Imidlertid har veksten flatet ut siden november i fjor.

Første kvartal i år var boligprisene 1,7 prosent høyere enn i forrige kvartal, ifølge sesongjusterte tall fra SSBs boligprisindeks. Imidlertid er det store geografiske forskjeller. I Oslo og Bærum har boligprisene økt mest med en årsvekst på 9 prosent fra første kvartal i fjor, mens boligprisene i Stavanger falt mest med 10 prosent i samme periode. Også i Agder og i Rogaland utenom Stavanger har det vært en negativ utvikling i boligprisen det siste året.

Norges Bank anslår at styringsrenta skal ned til 0,2 prosent i 2017. Dette vil bidra til en nedgang i utlånsrenten til boliglån, og dermed isolert sett til høyere etterspørsel etter boliger og vekst i boligprisene. Vi antar at trenden med en vekst i boligprisene i første kvartal i år vil holde fram, slik at vi vil få en økning i boligprisene utover i 2016 og i 2017. Samlet venter vi at boliginvesteringene vil fortsette å vokse både i år og neste år, noe som vil bidra til fortsatt sysselsettingsvekst innen bygg og anlegg.

Vekst i industriinvesteringene framover

Industriinvesteringene falt med 7 prosent i 2015. I første kvartal i år var det imidlertid en økning på 3,1 prosent, ifølge sesongjusterte tall fra KNR. Innen verftsindustri og annen transportmiddelindustri samt

reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr var det størst økning i investeringene i første kvartal, mens de falt innen produksjon av kjemiske råvarer og innen produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner.

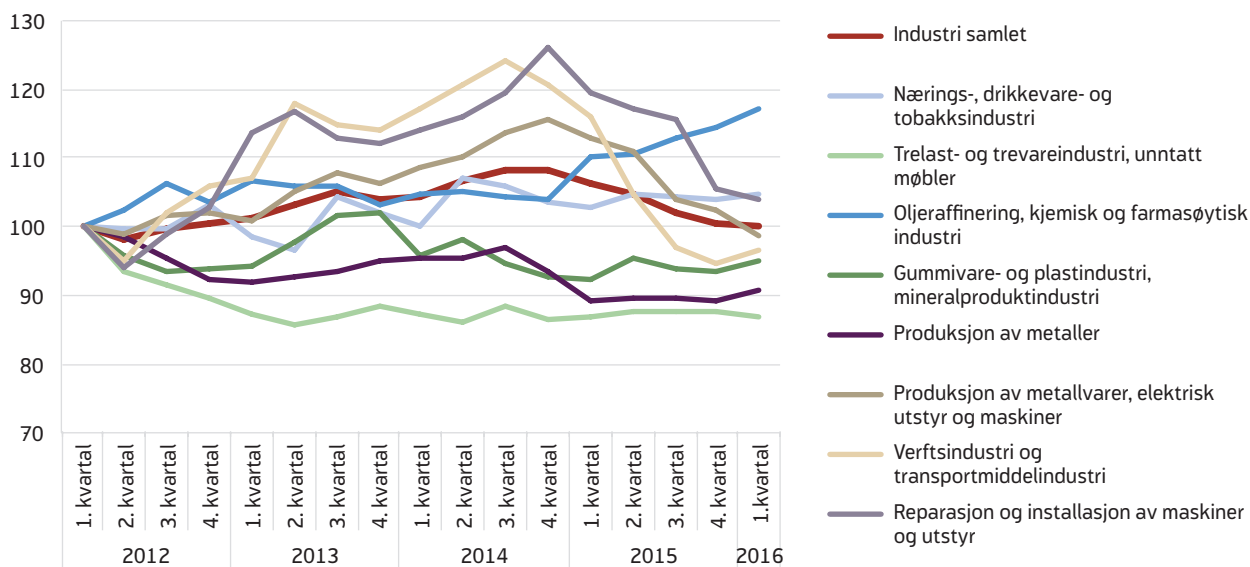
SSBs investeringsundersøkelse fra mai viser at industrien venter at investeringene vil ta seg opp videre i 2016. Det er innen eksportrettede næringer som oljeraffinerings-, kjemisk og farmasøytisk industri og metallindustri at en venter den største veksten i investeringene. Dette må sees i sammenheng med svekkelsen av kronen, som har bedret situasjonen for tradisjonell eksportindustri betydelig. Industriens førstegangsanslag for 2017 antyder en nedgang i investeringene neste år. Imidlertid kan tidlige anslag for investeringer et år ofte være usikre. For industrien samlet venter vi en oppgang i investeringene både i 2016 og 2017, men økningen vil bli noe lavere enn det vi antok i vår forrige prognose.

Nedgangen i industriproduksjonen avtar

Bruttoproduktet i industrien har falt siden fjerde kvartal 2014, men nedgangen har avtatt i styrke. Ifølge sesongjusterte tall fra KNR falt bruttoproduktet i industrien med 0,5 prosent i første kvartal i år mot 1,5 prosent i fjerde kvartal i fjor (figur 9). Det er fremdeles en svak utvikling innen oljerelatert industri. Produksjonsnedgangen innen reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr holder fram, mens det er en økning i produksjonen innen verftsindustrien. Utviklingen innen tradisjonell eksportindustri, som produksjon av råvarer, har vært mer positiv og bidratt til å dempe nedgangen i industrien samlet. Produksjonen innen blant annet oljeraffinerings-, kjemisk og farmasøytisk og produksjon av metaller økte i første kvartal.

Vi forventer at industriproduksjonen vil øke noe framover. Fortsatt vil en lav oljepris og svak krone være gunstig for eksportrettet industri. Vi forventer samtidig at internasjonal økonomi vil vokse noe mindre enn tidligere antatt, noe som isolert sett fører til en lavere etterspørsel etter norske varer og tjenester. Vi venter derfor at industriproduksjonen for 2016 samlet blir på omtrent samme nivå som i 2015, men at den vokser i 2017.

Figur 9. Bruttoproduct for industrien. Utvalgte industrinæringer. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2012=100

Kilde: SSB

Lavere vekst i privat konsum

Husholdningenes forbruk utgjør halvparten av Fastlands-BNP, og deres forbruksbeslutninger har derfor stor betydning for veksten i norsk økonomi. Årsveksten i konsumet i 2015 ble på 2,0 prosent. I første kvartal i år var veksten i privat konsum på 0,4 prosent, eller 1,7 prosent målt som årlig rate, ifølge tall fra KNR. Veksten kan imidlertid tilskrives kun vekst i forbruk av tjenester, mens det var ingen vekst i varekonsumet i første kvartal. Lønnsinntekter er den viktigste inntektskilden til husholdningene. Et moderat lønnsoppgjør tilsier at det vil bli liten vekst i reallønningene i 2016, mens lavere renteutgifter likevel vil bidra til noe høyere disponibel inntekt. Spareraten har vært relativt høy de siste årene, og vi venter at den fortsatt vil holde seg høy. I tillegg til de løpende inntektene, tar husholdningene hensyn til sin formue når de bestemmer sitt forbruk, og en stor del av husholdningenes formue består av eiendom. Veksten i boligprisene vil øke formuen og derfor isolert sett føre til et høyere privat konsum. I år venter vi at effektene av høyere prisvekst, svak vekst i sysselsetting og svak lønnsvekst vil føre til at veksten i privat konsum blir klart lavere enn i fjor. I 2017 antar vi en lavere prisvekst og en høyere sysselsettingsvekst, som igjen vil bidra at det private forbruket vil ta seg opp.

Vekst i offentlige utgifter

Konsumet i offentlig forvaltning økte med 1,9 prosent i fjor. I første kvartal i år var veksten på 0,9 prosent.

Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte med 3 prosent i 2015. I første kvartal var det en nedgang i offentlige investeringer fra kvartalet før. En del av de kvartalsvise endringene i offentlige investeringer de siste månedene skyldes tidspunkt for leveranse av nye kampfly til forsvaret. I vår prognose legger vi til grunn en økning i offentlige utgifter i år og til neste år i samsvar med det som er anslått i revidert nasjonalbudsjett.

Lavere vekst i eksporten

Den svake kronkursen bidro til en økning i norsk eksport i 2015. Eksporten av tradisjonelle varer økte med 4,8 prosent i fjor, og det var særlig eksport av raffinerte oljeprodukter og av transportmidler som bidro til denne veksten. I første kvartal i år var det imidlertid en nedgang i eksporten av tradisjonelle varer med 5,3 prosent, ifølge KNR. Nedgangen skyldes først og fremst en nedgang i eksporten av raffinerte oljeprodukter og verkstedprodukter. Eksporten av olje og gass og av tjenester økte i første kvartal 2016.

Framover venter vi noe lavere vekst i internasjonal økonomi, og at den utenlandske etterspørselen etter norske varer og tjenester dermed vil øke noe mindre enn det vi la til grunn i vår forrige prognose. Den norske kronen har styrket seg noe hittil i 2016 som følge av noe høyere oljepris, og vi venter en moderat styrking av kronen fram til

2017. Dette vil også dempe veksten i etterspørsel fra utlandet noe. Svake tall for eksport av tradisjonelle varer i første kvartal bidrar til å trekke veksten i eksporten samlet ned for 2016. Vi venter derfor at veksten i eksporten av norske varer og tjenester blir lavere i 2016 og 2017 enn i fjor, og lavere enn vi anslå i vår forrige prognose.

Svak vekst i Fastlands-Norge i år

Vi venter at nedgangskonjunkturen vil fortsette utover i 2016. For 2017 venter vi at veksten igjen vil ta seg noe opp, slik at vi får en vekst om lag på linje med trendveksten. Vi anslår at veksten i fastlandsøkonomien blir på 1,1 prosent i år og 2,3 prosent neste år (tabell 2). Et fortsatt fall i oljeinvesteringene vil bidra til å dempe veksten i økonomien både i år og neste år. Vi venter at investeringene og produksjonen i industrien tar seg opp, samtidig som svakere etterspørsel fra utlandet bidrar til å dempe veksten i eksporten. Vi venter også fortsatt vekst i boliginvesteringene og offentlige utgifter, noe som fører til vekst i økonomien. I 2017 anslår vi at Norge igjen går inn i en moderat oppgangskonjunktur.

NAV's arbeidsmarkedsprogno

Vi venter at nedgangskonjunkturen i Norge vil dempe etterspørselen etter arbeidskraft, og at sysselsettingen derfor vil fortsette å vokse sakte også i år. NAVs bedriftsundersøkelse våren 2016 viser at sysselsettingsforventningene til bedriftene samlet sett er omtrent som i fjor. I 2017 vil økt vekst i fastlandsøkonomien også gi økt sysselsettingsvekst. Vi anslår at den gjennomsnittlige veksten i antall sysselsatte målt ved AKU blir 16 000 i år, og 39 000 i 2017 (figur 10).

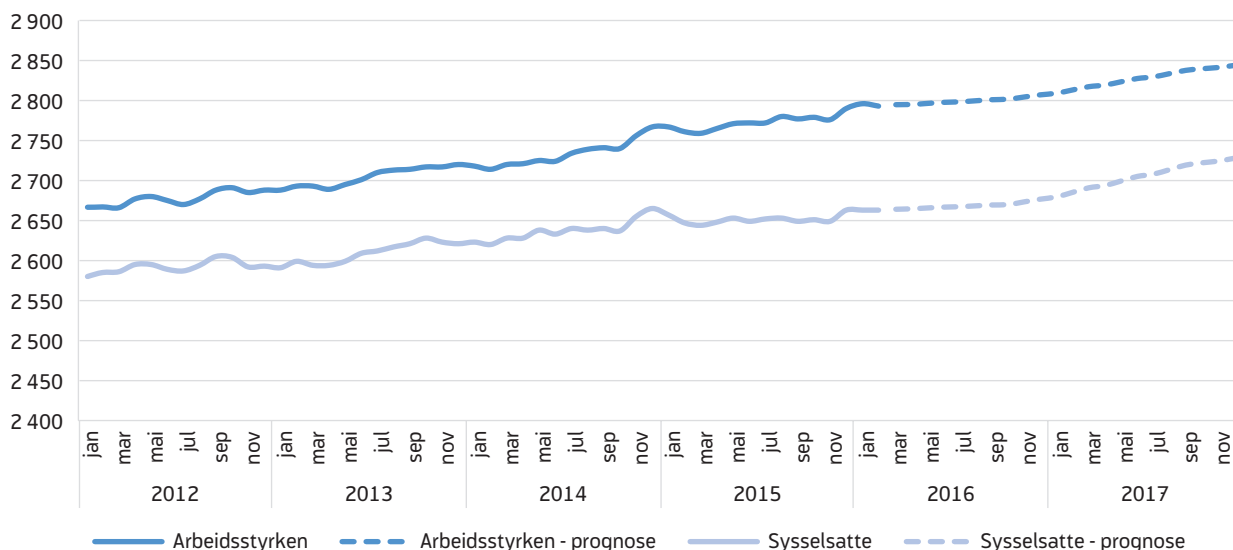
Arbeidsinnvandringen falt klart i 2015. Ifølge tall fra UDI kom 26 600 personer fra EØS-land til Norge som arbeidsinnvandrere i 2015, mot 34 200 i 2014. Tall fra SSB viser at nettoinnvandringen var betydelig lavere i 2015 enn i 2014. Det var særlig nedgangen i innvandringen fra Europa som bidro til denne utviklingen. Nettoinnvandringen av polakker ble redusert med over 30 prosent fra 2014, samtidig som det var en negativ nettoinnvandring fra Sverige. Redusert vekst og økt ledighet i Norge, sammen med god vekst i både Sverige og Polen, vil trolig bidra til at arbeidsinnvandringen holder seg lavere enn den

Tabell 2. NAVs prognose for utviklingen på arbeidsmarkedet og for utvalgte indikatorer i norsk økonomi i 2016 og 2017

	2016	2017
Arbeidsmarked		
Registrerte helt ledige	88 000	90 000
Registrerte helt ledige i prosent av arbeidsstyrken	3,2 %	3,2 %
AKU-arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	4,7 %	4,3 %
Sysselsettingsvekst (AKU)	0,6 %	1,4 %
Arbeidsstyrkevekst (AKU)	0,9 %	1,1 %
Realøkonomi		
Konsum i husholdninger mv.	1,3	2,8
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	3,3	4,9
Petroleumsinvesteringer	-14,5	-3,7
Industriinvesteringer	6,4	2,9
Boliginvesteringer	6,1	2,2
Eksport	1,1	1,1
- Tradisjonelle varer	1,2	2,9
- Olje og gass	0,9	0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	1,1	2,3
Utlandet		
NOK per euro (nivå)	9,3	9,1
Råoljepris i dollar	44	51

Kilde: NAV

Figur 10. Utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen ifølge AKU.1 000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

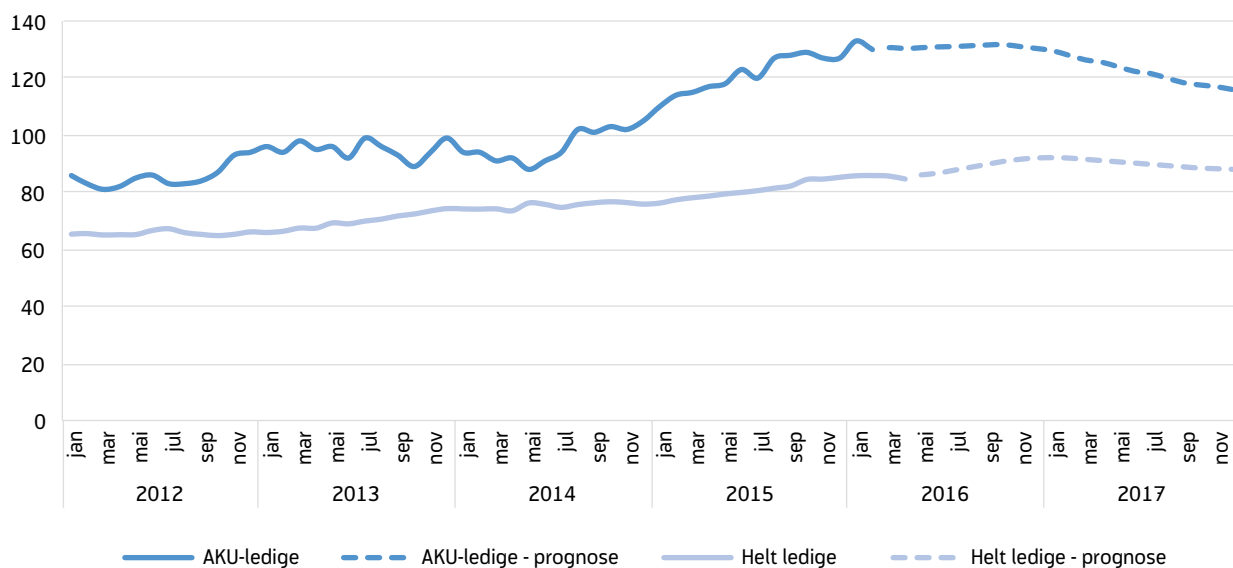
har vært de siste årene. Dette vil også trekke ned veksten i arbeidsstyrken i Norge. Vi venter likevel at arbeidsstyrken vil fortsette å vokse. I gjennomsnitt anslår vi at 26 000 flere vil være i arbeidsstyrken i år enn i fjor. I 2017 venter vi en økning på 31 000.

Arbeidsledigheten målt ved AKU har vist en jevn økning fra siste halvår 2014 til i fjor høst. AKU-ledigheten økte da langt mer enn den registrerte ledigheten.

Høsten 2015 stoppet økningen i AKU-ledigheten opp, og den har siden holdt seg stabil. Vi anslår at arbeidsledigheten målt ved AKU vil holde seg stabil gjennom 2016, før den vil begynne å gå noe ned igjen i 2017 (se figur 11).

Den registrerte ledigheten økte fra januar 2015 og ut fjoråret. Så langt i 2016 har antall registrerte ledige gått litt ned, med en nedgang på 1 100 fra januar til april,

Figur 11. Utviklingen i antall registrerte helt ledige og ledige ifølge AKU. 1000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

Tabell 3. Historiske tall over befolkning i yrkesaktiv alder, arbeidsstyrken, sysselsatte og arbeidsledige ifølge AKU

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Befolkning 15-74 år	3 559 000	3 618 000	3 680 000	3 743 000	3 798 000	3 850 000	3 896 000
Arbeidsstyrken	2 590 000	2 602 000	2 629 000	2 677 000	2 704 000	2 734 000	2 772 000
Sysselsatte	2 508 000	2 508 000	2 543 000	2 591 000	2 610 000	2 637 000	2 651 000
Yrkesdeltakelsen	72,8 %	71,9 %	71,4 %	71,5 %	71,2 %	71,0 %	71,2 %
AKU-arbeidsledige	82 000	94 000	86 000	86 000	95 000	96 000	121 000
Registrerte helt ledige (NAV)	69 267	74 643	69 395	65 682	69 719	75 254	80 561

Kilde: SSB og NAV

korrigert for sesongvariasjoner. Samtidig har bruttledigheten, som er summen av helt ledige og arbeidstakere på tiltak, vist en nedgang på 400 fra januar til april. Utviklingen i registrert ledighet har vært mer positiv hittil i år enn vi ventet i vår forrige prognose. Til nå har ledighetsøkningen kommet i de deler av landet hvor oljenæringen er viktig for sysselsettingen. Resten av landet har hatt en langt mer positiv utvikling på arbeidsmarkedet, og i mange fylker har det vært en nedgang i ledigheten. Vi venter at nedgangen i oljeinvesteringene vil fortsette, men at nedgangen blir noe mindre enn det vi antok i vår forrige prognose. Samtidig venter vi at kronkursen blir litt sterkere i år enn tidligere antatt. Svakere etterspørsel fra utlandet, samt lavt konsum i husholdningene vil føre til lavere vekst i økonomien, samtidig som økte boliginvesteringer vil øke aktiviteten. Samlet sett venter vi at en svakere vekst i realøkonomien etterhvert vil føre til en økning i registrert ledighet. Vi anslår at det i gjennomsnitt vil være 88 000 helt ledige i 2016, hvilket tilsvarer 3,2 prosent av arbeidsstyrken. I 2017 venter vi at den registrerte ledigheten vil gå noe ned utover året i takt med oppgangen i økonomien. Vi vil imidlertid gå inn i 2017 med om lag 92 000 ledige (sesongjustert), slik at årsgjennomsnittet for 2017 likevel vil bli noe høyere enn årsgjennomsnittet for 2016. Vi anslår at det i gjennomsnitt vil bli 90 000 helt ledige i 2017.

Næringsvise forskjeller

Den oljedrevne nedgangskonjunkturen fortsetter i 2016, og ytterligere fall i oljeinvesteringene vil bidra til at sysselsettingen innen oljebransjen og oljerelatert industri vil fortsette å falle i år. I 2017 vil denne nedgangen stoppe opp og vi kan få en svak vekst mot slutten av året.

Makromodellen MODAG

Denne prognosen er basert på modellsimuleringer vi har gjort med den makroøkonometriske modellen MODAG. MODAG er en modell for norsk økonomi utviklet av Statistisk sentralbyrå (SSB). Modellen er estimert på årlige nasjonalregnskapsdata og er basert på økonomisk teori. For mer informasjon om MODAG, se

Likning for registrerte helt ledige

Helt ledige er en sentral variabel i NAVs prognoser. MODAG inkluderer ikke registrert ledighet. Arbeidsledigheten ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU-ledigheten) er den eneste ledighetsvariabelen i MODAG. NAV har utarbeidet en ny likning for registrert ledighet og inkludert denne i MODAG. Likningen er en likevektkorrigeringsmodell der den løpende endringen i antall helt ledige er estimert å følge av den løpende endringen i AKU-ledigheten og avviket mellom nivåene på AKU-ledighet og registrert ledighet året før. Likningen inkluderer også et restledd, slik at modellbrukeren kan justere helt ledige dersom for eksempel løpende konjunkturstatistikk indikerer at helt ledige blir annerledes enn den estimerte likningen tilsier. Likningen blir reestimert hvert år når nye årstall blir tilgjengelig. NAVs anslag på registrerte helt ledige i denne prognosen er basert på følgende likningen, som er estimert på et sampel av årstall fra 1975 til 2015:

$$\Delta HL_t = -8 + 0,18\Delta HL_{t-1} + 0,76 \cdot \Delta AKUL_t - 0,39 \cdot (HL_{t-1} - AKUL_{t-1}) - 9,27 \cdot dummy_{2005} + 14,50 \cdot dummy_{2009} + HLR_t$$

der HL står for antall registrerte helt ledige, AKUL står for antall ledige ifølge AKU og HLR er restleddet. For dokumentasjon av estimeringen, herunder ADF-tester, signifikanstester og spesifikasjonstester, vennligst ta kontakt med Eugenia.Vidal-Gil@nav.no

Sysselsettingen i varehandelen viste en noe svakere utvikling gjennom 2015 enn i 2014. I første kvartal i år var det imidlertid litt vekst i sysselsettingen igjen,

ifølge tall fra KNR. Ledigheten innen butikk- og salgsarbeid har holdt seg stabil det siste året. En svak utvikling i privat konsum vil føre til en nedgang i sysselsettingen i varehandelen i år, men sysselsettingen vil ventelig ta seg opp igjen i 2017.

Bygge- og anleggsnæringen har vært blant næringene med størst vekst i sysselsettingen de siste årene. Vi venter at sysselsettingen innen bygge- og anleggsbransjen vil fortsette å øke både i år og neste år. Til tross for økt sysselsetting har ledigheten økt for bygge- og anleggsyrker i 2015. I løpet av årets første fire måneder har det imidlertid vært en nedgang i ledigheten innen bygg og anlegg.

Helse- og omsorgstjenester sysselsetter flest personer i Norge, 20 prosent av de sysselsatte jobber her. Sysselsettingen i denne næringen har økt jevnt, og vi venter at den vil fortsette å øke de neste årene.

Referanser:

IRIS (2015) *Industribyggerne 2015. En kartlegging av ansatte i norske petroleumsrelaterte virksomheter, med et særskilt fokus på leverandørbedriftenes ansatte relatert til eksport*. Rapport IRIS – 2015/031. Stavanger: International Research Institute of Stavanger.

